

ביאן بیان Bayan

הערבים בישראל The Arabs in Israel

עורך: אריק רודניצקי

גיליון מס' 28, דצמבר 2022

תוכן העניינים

2	דבר העורך
3	אריק רודניצקי / תוצאות הבחירות לכנסת ה-25 בחברה הערבית בישראל
3	השתתפות האזרחים הערבים בבחירות לכנסת: מאזן של עשור
5	הישגי המפלגות הערביות בבחירות
6	שקיעת המפלגות היהודיות ברחוב הערבי
7	דפוסי ההצבעה של האזרחים הערבים בבחירות לכנסת
7	צפון הארץ
8	אזור המשולש
8	הנגב
10	הערים המעורבות
11	סיכום

דבר העורך

הגיליון הנוכחי של **ביאן** מתפרסם חודש ימים לאחר הבחירות לכנסת ה-25, שהתקיימו ב-1 בנובמבר 2022.

המאמר של **ד"ר אריק רודניצקי** מסכם את תוצאות הבחירות לכנסת בחברה הערבית, ובוחר את משמעויותיהן העתידיות ביחס למערכת הפוליטית הערבית בישראל.

ביאן הוא רבעון לענייני החברה הערבית בישראל, המתפרסם מטעם תוכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי במרכז דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה באוניברסיטת תל-אביב.

הדעות המובעות בפרסומי מרכז משה דיין הן של המחברים בלבד.

אנו מזמינים את קוראינו לפנות אלינו בדרכים אלה:

- ד"ר אריק רודניצקי (מנהל פרויקטים)
טלפון 03-6406046

- [אתר האינטרנט של תכנית קונרד אדנאואר](#)

© כל הזכויות על פרסום הרבעון שמורות לתכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי, אוניברסיטת תל-אביב, 2022. מותר לצלם, להעתיק ולצטט מפרסום זה בציון מפורט של שם המקור, של עורכיו ושל מקום ההוצאה לאור. אין לשכפל את הפרסום ללא רשות בכתב מהעורכים.

תכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי נוסדה ב-2004 על ידי קרן קונרד אדנאואר מגרמניה ואוניברסיטת תל-אביב וכחלק ממרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה. היא המשכה המורחב של התכנית לחקר הפוליטיקה הערבית בישראל שהקימו קרן אדנאואר ואוניברסיטת תל-אביב ב-1995. התכנית נועדה להעמיק את הידע וההבנה של יחסי יהודים-ערבים בישראל באמצעות כינוסים, הרצאות לקהל הרחב וסדנאות וכן באמצעות מחקר, פרסומים ותיעוד.

תודה לנחמה ברוך שערכה והתקינה את המאמרים בעברית.

אריק רודניצקי * / תוצאות הבחירות לכנסת ה-25 בחברה הערבית בישראל

שיעור ההשתתפות של המצביעים הערבים בבחירות לכנסת ה-25 רשם עלייה ניכרת לעומת הבחירות הקודמות, והגיע ל-53.2%. עם זאת, השיעור נותר נמוך, והוא נמוך גם בהשוואה לממוצע הכללי של העשור האחרון (55.9%). מחצית מהציבור הערבי עדיין לא משתתף בבחירות לכנסת.

הרשימות הערביות זכו בתמיכת 85.8% מהמצביעים הערבים. רע"מ הפכה למפלגה הערבית הגדולה ברחוב הערבי, וביססה את מעמדה הדומיננטי בנגב. חד"ש-תע"ל שמרה על מעמדה החזק בצפון הארץ. בל"ד לא עברה את אחוז החסימה, לראשונה מ-1996, אבל השתוותה בכוחה לחד"ש-תע"ל בערים המעורבות. באזור המשולש הסתמן שוויון כוחות בין שלוש הרשימות הערביות.

רק 14.3% מהמצביעים הערבים העניקו את קולם למפלגות יהודיות. המחנה הממלכתי זכתה בתמיכה הגבוהה ביותר (3.2%) ואחריה מרצ (2.7%), שלא עברה את אחוז החסימה. התמיכה הערבית הכוללת במפלגות היהודיות שקולה לפחות משני מושבים בכנסת.

העלייה בשיעור ההשתתפות של המצביעים הערבים בבחירות, דווקא על רקע התפרקות הרשימה המשותפת, עשויה לבשר על חידוש הקשר בין המפלגות הערביות לבוחריהן. מנגד, בעקבות כישלונה של בל"ד בבחירות, חלק לא מבוטל מהציבור הערבי אינו מיוצג בכנסת. לכל המפלגות הערביות יש אתגר משותף: חיזוק הקשר עם הציבור, לקראת הבחירות הבאות.

סקירה זו עוסקת בתוצאות הבחירות לכנסת ה-25 בקרב הציבור הערבי בישראל ובמשמעותן. הסקירה מתבססת על התוצאות הסופיות של הבחירות שפרסמה ועדת הבחירות המרכזית של הכנסת.

השתתפות האזרחים הערבים בבחירות לכנסת: מאזן של עשור

שיעור ההשתתפות של המצביעים ביישובים הערביים והדרוזים בבחירות לכנסת ה-25 עמד על 53.2%, עלייה ניכרת לעומת הבחירות שנערכו בשנה שעברה (44.6%). מנקודת מבט בת עשור (2013–2022) נרשם בבחירות האחרונות תקדים: זו הפעם היחידה שבה חלה עלייה של ממש בשיעור ההשתתפות של המצביעים הערבים בבחירות לכנסת, וזאת אף שהמערכת הפוליטית הערבית אינה מאוחדת כשם שהייתה בתקופת הרשימה המשותפת. בכל שאר המקרים בעשור האחרון עלה שיעור ההצבעה במערכת בחירות מסוימת לעומת קודמתה רק כאשר שררה אחדות במערכת הפוליטית הערבית, וירד כאשר שררו בה פירוד ופילוג. עובדה זו מלמדת שהפיצול במערכת הפוליטית הערבית בבחירות האחרונות, שהתבטא בהתמודדותן של שלוש רשימות ערביות המייצגות ארבע מפלגות, לא דיכא את השתתפותם של האזרחים הערבים בבחירות, אלא עשה דווקא את ההפך.

תקופת הרשימה המשותפת (2015–2021) עמדה בסימן אחדות השורות ברחוב הערבי, אולם רשימה זו סבלה מהיעדר סינרגיה בין מרכיביה. חמור מכך, עבור חלקים גדולים בציבור הערבי היא טשטשה את ההבדלים בין המפלגות והותירה אותם ממורמרים ומתוסכלים לנוכח כישלון האחדות

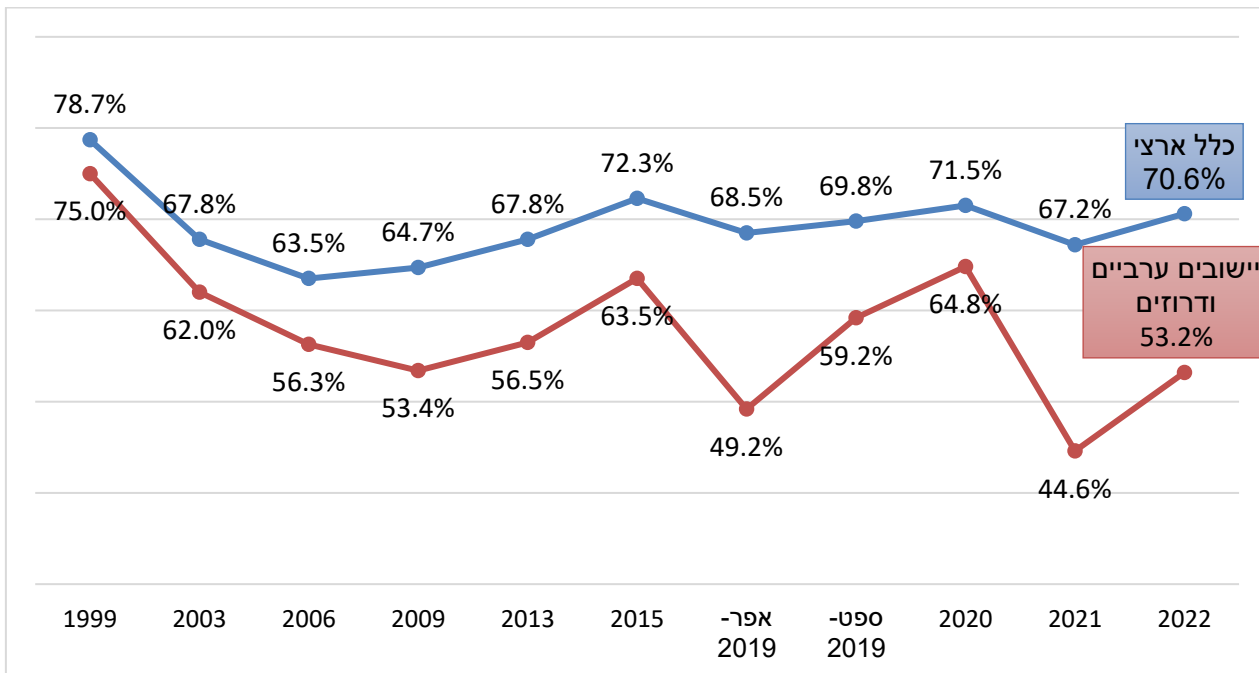
* ד"ר אריק רודניצקי הוא מנהל הפרויקטים של תכנית קונרד אדנאואר לשיתוף פעולה יהודי-ערבי, מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה, אוניברסיטת תל אביב.

ביניהן. בבחירות האחרונות שבה המערכת הפוליטית הערבית למבנה המשולש שאפיין אותה עד הקמת הרשימה המשותפת. לראשונה זה עשור עמדו בפני הבוחר הערבי שלוש חלופות פוליטיות ראויות. העלייה בשיעור ההצבעה מלמדת כי הרחוב הערבי צמא לשיח פוליטי, וכך התעורר עניין מחודש בהשתתפות בבחירות.

למעשה, דווקא הפיצול בין הרשימות השונות עודד רבים בציבור הערבי להשתתף בבחירות. חלקם הרגישו כעת שנכון יותר מבחינתם להצביע לרשימה המייצגת אותם, ורק לה, מבלי לקשור זאת בעסקת חבילה עם גורמים פוליטיים נוספים. אחרים, שנמנעו מהצבעה בבחירות הקודמות (2021), מצאו לבסוף כתובת לפתק שלהם בקלפי, הגם שלא עשו זאת בלב שלם, ובלבד שלא יוותרו על זכותם להצביע. בצד זאת, לא מעטים מקרב הערבים שהצהירו על כוונתם להחרים את הבחירות (למשל, ברשתות החברתיות), חזרו בהם מן ההחלטה. חלקם הצביעו לבל"ד, לאו דווקא מתוך הזדהות רעיונית עם מצע המפלגה אלא יותר מתוך הרצון לסייע לבל"ד לעבור את אחוז החסימה.

ואף על פי כן, שיעור ההשתתפות של האזרחים הערבים בבחירות האלה (53.2%) נותר נמוך – ואף נמוך מעט מהממוצע הכללי של שיעורי השתתפותם בבחירות בעשור האחרון, 55.9%. למרות העלייה בשיעור ההשתתפות בבחירות, התמונה ברורה: מחצית מבעלי זכות הבחירה הערבים עדיין אינם מממשים את זכות ההצבעה לכנסת.

תרשים 1: השתתפות אזרחי ישראל בבחירות לכנסת, 1999–2022

הישגי המפלגות הערביות בבחירות

בבחירות לכנסת ה-25 התמודדו שלוש רשימות ערביות המייצגות את ארבע המפלגות העיקריות הפועלות בקרב הציבור הערבי זה יותר משני עשורים: רע"מ, חד"ש-תע"ל, בל"ד. בכך שבה המערכת הפוליטית הערבית אל המבנה המשולש שאפיין אותה בשנים 1999–2013, לפני הקמת הרשימה המשותפת ב-2015.

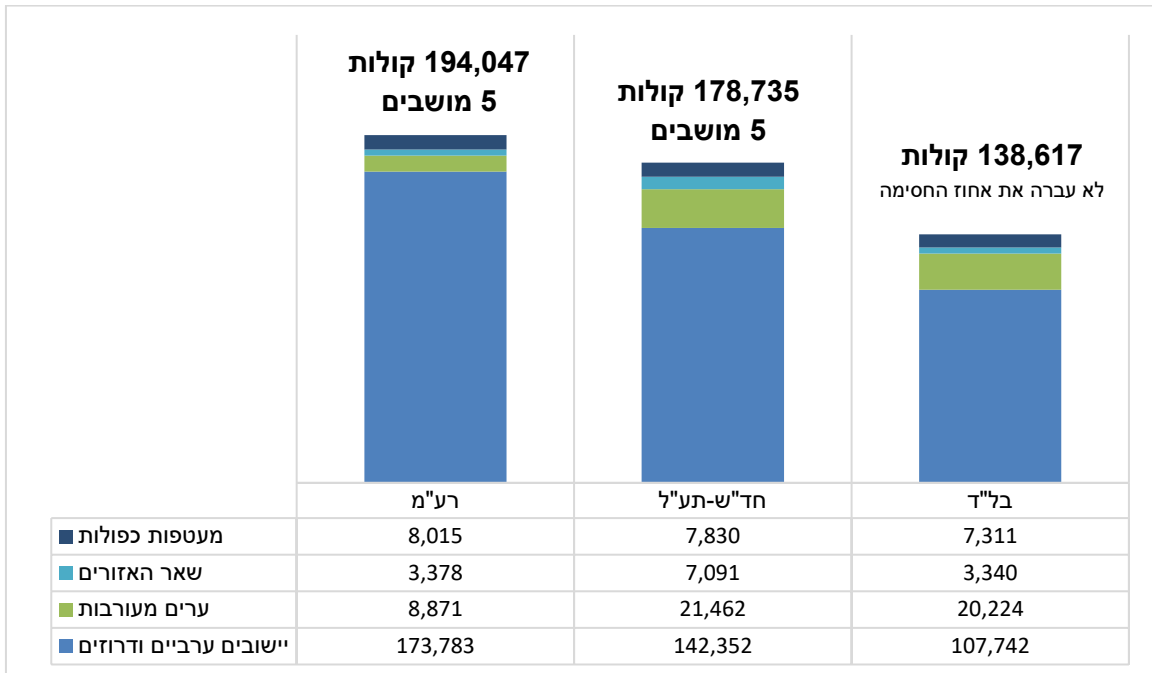
בבחירות האחרונות הפכה רע"מ למפלגה הערבית הגדולה ברחוב הערבי. היא זכתה בחמישה מושבים בכנסת, בדומה לרשימת חד"ש-תע"ל, אולם היקף התמיכה בה ביישובים הערביים והדרוזים (35.2% מהקולות) היה גבוה במידה ניכרת בהשוואה לתמיכה בשתי הרשימות הערביות האחרות, חד"ש-תע"ל (28.8%) ובל"ד (21.7%). הדומיננטיות של רע"מ ברחוב הערבי משתקפת בבירור מהנתון הבא: מספר הקולות שקיבלה רע"מ ביישובים הערביים והדרוזים לבדם (173,783 קולות) – לא כולל הערים המעורבות, המעטפות הכפולות והיישובים הלא-ערביים ברחבי הארץ – הספיק לה כשלעצמו כדי לעבור את אחוז החסימה. בדומה לבחירות הקודמות (2021), גם בבחירות האלה היה הנגב אחד ממעוזי התמיכה הבולטים של רע"מ, שם היא זכתה בתמיכה נרחבת השקולה למושב וחצי.

רשימת חד"ש-תע"ל זכתה גם היא בחמישה מושבים: ארבעה לחד"ש ואחד לתע"ל. היא ביססה את מעמדה הדומיננטי בצפון הארץ, הן ביישובים הערביים עצמם והן בערים המעורבות באזור זה (חיפה, עכו, מעלות-תרשיחא ונוף הגליל). חד"ש-תע"ל זכתה גם לתמיכה לא מבוטלת ביישובים לא-ערביים, דהיינו יישובים שאוכלוסייתם יהודית רובה ככולה. למעשה, מספר הקולות שקיבלה חד"ש-תע"ל ביישובים הלא-ערביים (7,091) גבוה יותר ממספר הקולות שקיבלו שתי הרשימות הערביות האחרות גם יחד, רע"מ (3,378) ובל"ד (3,340). יש להניח כי רובם המכריע של הקולות בעד שלוש הרשימות ביישובים לא-ערביים ניתנו ממצביעים ערבים המתגוררים ביישובים יהודיים, אולם חד"ש-תע"ל קיבלה לא מעט קולות גם ממצביעים יהודים, בעיקר אלה התומכים בחד"ש.

בל"ד לא עברה את אחוז החסימה. לראשונה משנת 1996, כאשר התמודדה המפלגה לראשונה בבחירות, היא איבדה את ייצוגה הפוליטי בכנסת. עם זאת, שיעור הקולות הכולל שקיבלה בל"ד מסך כל הקולות הכשרים של המצביעים בבחירות (2.9%) הוא הגבוה ביותר בתולדות המפלגה, ואך כפסע היה בינה לבין הצלחתה להיבחר לכנסת. מעוז התמיכה העיקרי של בל"ד היה בערים המעורבות במרכז הארץ, ובעיקר בעיר לוד. באזור המשולש השתווה כוחה של המפלגה לכוחן של שתי הרשימות האחרות, רע"מ וחד"ש-תע"ל. חולשתה היחסית של בל"ד בצפון הארץ ובנגב עמדה לה לרועץ וככל הנראה הכריעה את הכף והביאה לידי כישלונה בבחירות.

בסך הכול זכו שלוש הרשימות הערביות ב-85.7% מקולות המצביעים בפועל ביישובים הערביים. אילו התקרב שיעור ההצבעה של הערבים ל-60% בבחירות האחרונות, ולנוכח העובדה שהרוב המכריע של המצביעים הערבים מעניקים את קולם לרשימות ערביות, יש להניח שבל"ד הייתה מצליחה לעבור את אחוז החסימה.

תרשים 2: הישגי המפלגות הערביות בבחירות לכנסת 2022

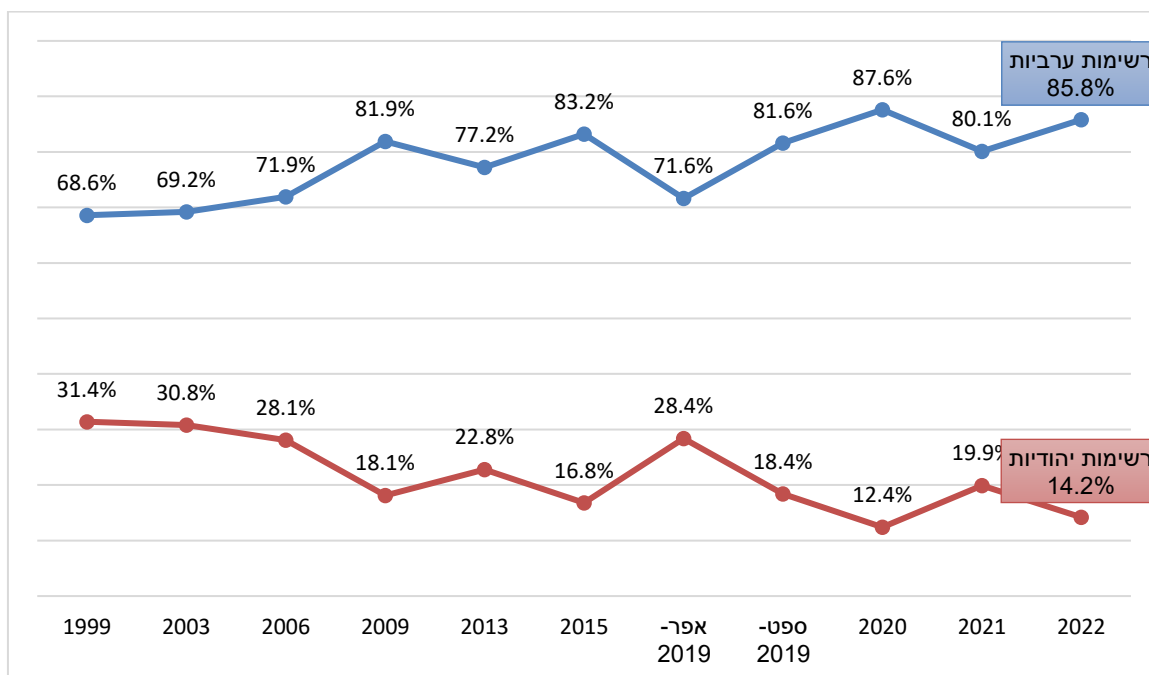

שקיעת המפלגות היהודיות ברחוב הערבי

תוצאות הבחירות האחרונות הן עדות נוספת להיחלשותן המתמשכת של המפלגות היהודיות ברחוב הערבי: רק 14.3% מקולות המצביעים בפועל ביישובים הערביים העניקו את קולם למפלגות היהודיות. למעשה, המפלגות היהודיות חדלו לשמש אופציה פוליטית רלוונטית עבור המצביעים הערבים. סך כל הקולות שקיבלו המפלגות היהודיות ביישובים הערביים והדרוזים שקול לפחות משני מושבים.

מכל המפלגות היהודיות, רשימת המחנה הממלכתי זכתה לתמיכה הגבוהה ביותר (3.2%), שהם פחות מחצי מושב בכנסת. הרשימה קיבלה יותר מ-15 אלף קולות, רובם המכריע (כ-11 אלף קולות) ממצביעים ביישובים דרוזים. גם מרצ זכתה לתמיכה לא מבוטלת ביישובים הערביים – כ-13 אלף קולות, 2.7% מקולות המצביעים, שהם כשליש מושב בכנסת – אלא שמרצ לא עברה את אחוז החסימה. הליכוד (2.2%) וישראל ביתנו (2.0%) זכו בתמיכה השקולה לשליש מושב בכנסת, והתמיכה ביש עתיד (1.7%) שקולה לרבע מושב. מפלגות העבודה ושי"ס, שבעבר נהנו מתמיכה לא מבוטלת ברחוב הערבי, זכו בבחירות האחרונות בתמיכה נמוכה מאוד (0.8% ו-0.5% בהתאמה).

תרשים 3: התפלגות ההצבעה של האזרחים הערבים בבחירות לכנסת, 1999–2022

דפוסי ההצבעה של האזרחים הערבים בבחירות לכנסת

הציבור הערבי אינו עשוי מקשה אחת. דפוסי ההצבעה של הבוחרים הערבים תלויים במשתנים דמוגרפיים יסודיים כגון אזור המגורים והשיוך הדתי, והם משפיעים על כיווני ההצבעה. בצד זאת מושפעת ההצבעה מנורמות חברתיות המכתיבות את ההתנהגות הפוליטית, כגון תמיכה במועמד מאותו יישוב של הבוחרים. דפוס הצבעה זה מכונה "תופעת בן היישוב", והוא מתבטא בתמיכה גבוהה במיוחד במועמד מיישוב או מאזור מסוים, מתוך רצונם של המצביעים המתגוררים באותו יישוב או אזור לשלוח מועמד משלהם לכנסת.

צפון הארץ

באזור צפון הארץ (הכולל את הגליל, עמקי הצפון, הר הכרמל וצפון מישור החוף) נהנתה חד"ש-תע"ל מתמיכה גבוהה יחסית (31.6%) בהשוואה לרע"מ (27.3%) ולבל"ד (21.3%). מבחינה היסטורית, אזור הצפון נחשב ערש ההוויה הפוליטית והלאומית של הציבור הערבי בישראל, והוא מזוהה בעיקר עם חד"ש. במעוזי התמיכה ההיסטוריים של מפלגת חד"ש, ובהם היישובים הערביים במטרופולין נצרת ובבקעת סחי'נין, הגיעה התמיכה ברשימת חד"ש-תע"ל ל-40% בממוצע.

ניתוח דפוסי ההצבעה באזור הצפון מגלה הבדלים מובהקים התלויים במוצא האתני ובשיוך הדתי של המצביעים. המפלגה הדומיננטית ביישובי הבדואים בצפון הארץ היא רע"מ בזכות תמיכתם של 66.8% מהמצביעים, בעוד חד"ש-תע"ל ובל"ד זכו לשיעורי תמיכה נמוכים (11.1% ו-10.6% בהתאמה). ביישובי הדרוזים זכו המפלגות הציוניות לתמיכה של הרוב המכריע של המצביעים

(90%), ואילו בכמה כפרים נוצריים בגליל המפלגה המובילה היא חד"ש-תע"ל (39.8%) ואחריה בל"ד (24.3%).

אזור המשולש

שיעור ההשתתפות באזור המשולש היה 52.5%, בדומה לממוצע הארצי ביישובים הערביים והדרוזים. במבט כללי על דפוסי ההצבעה במשולש מסתמן שוויון מוחלט בהיקף התמיכה שלה זכתה כל אחת משלוש המפלגות הערביות: רע"מ (31.7%), חד"ש-תע"ל (32.4%) ובל"ד (31.7%). עם זאת, השוואת שיעורי ההשתתפות ודפוסי ההצבעה בין דרום המשולש לצפון המשולש חושפת הבדלים מובהקים בהתנהגות המצביעים ובהעדפותיהם הפוליטיות: שיעור ההצבעה בדרום המשולש (60.8%) היה גבוה במידה ניכרת בהשוואה לממוצע הארצי. לעומת זאת, שיעור ההשתתפות בצפון המשולש (46.2%) היה נמוך במיוחד.

שתי המפלגות הדומיננטיות בדרום המשולש היו חד"ש-תע"ל (37.2%) ורע"מ (36.5%), ואילו בצפון המשולש דווקא בל"ד נהנתה ממעמד דומיננטי (41.1%). דפוסי ההצבעה אינם מלמדים בהכרח על אוריינטציה פוליטית שונה באזורי המשולש, אלא על הזדהות אישית של המצביעים עם מועמד מיישוב מגוריהם. בדרום המשולש היו אלו וליד טהא מכפר קאסם (רע"מ) ואחמד טיבי מטייבה (חד"ש-תע"ל), אשר סחפו אחריהם מצביעים רבים, ואילו בצפון המשולש היה זה וליד קעדאן מבאקה אל-ערביה (בל"ד).

הנגב

דפוסי ההצבעה בנגב מלמדים כי התנועה האסלאמית היטיבה לבסס את אחיזתה בחבל ארץ זה. המפלגה הדומיננטית בנגב היא רע"מ (73.9%) והיא מקדימה בפער ניכר את חד"ש-תע"ל (11.9%) ואת בל"ד (8.1%). העובדה שרע"מ מציבה בראש סולם העדיפויות שלה את בעיותיהם של התושבים הבדואים בנגב בצד שיבוץ מועמד בעל שיעור קומה בדמותו של וליד אל-הואשלה במקום השלישי ברשימה, מסבירה את התמיכה הגורפת ברע"מ באזור זה.

יצוין כי זו מערכת הבחירות השנייה ברציפות ששיעור התמיכה שמקבלת רע"מ מן המצביעים בנגב שקול למושב אחד לפחות: בבחירות הקודמות (2021) היו אלו המצביעים הבדואים שסיפקו לרע"מ את המושב הרביעי שאפשר לה לעבור את אחוז החסימה, ואילו בבחירות האחרונות גדל עוד יותר היקף התמיכה ברע"מ בנגב. רשימות חד"ש-תע"ל ובל"ד זכו בתמיכה נמוכה מצד המצביעים הבדואים, ובכל זאת גם מטעם חד"ש-תע"ל נבחר נציג מהנגב, יוסף אל-עטאונה, ששובץ במקום החמישי ברשימה.

לוח 1: דפוסי ההצבעה ביישובים הערביים והדרוזים בבחירות 2022

מניין הקולות	שיעור התמיכה		
173,783	35.2%	רע"מ	המפלגות הערביות
142,352	28.8%	חד"ש-תע"ל	
107,742	21.8%	בלי"ד	
423,877	85.8%	סך הכול	
15,654	3.2%	המחנה הממלכתי	המפלגות היהודיות
13,138	2.7%	מרצ	
10,811	2.2%	ליכוד	
10,022	2.0%	ישראל ביתנו	
8,511	1.7%	יש עתיד	
3,903	0.8%	העבודה	
2,297	0.5%	ש"ס	
1,062	0.2%	הבית היהודי	
588	0.1%	הציונות הדתית – עוצמה יהודית	
4,132	0.8%	אחר	
70,118	14.2%	סך הכול	

לוח 2: דפוסי ההצבעה ביישובים הערבים והדרוזים לפי אזור גיאוגרפי, 2022

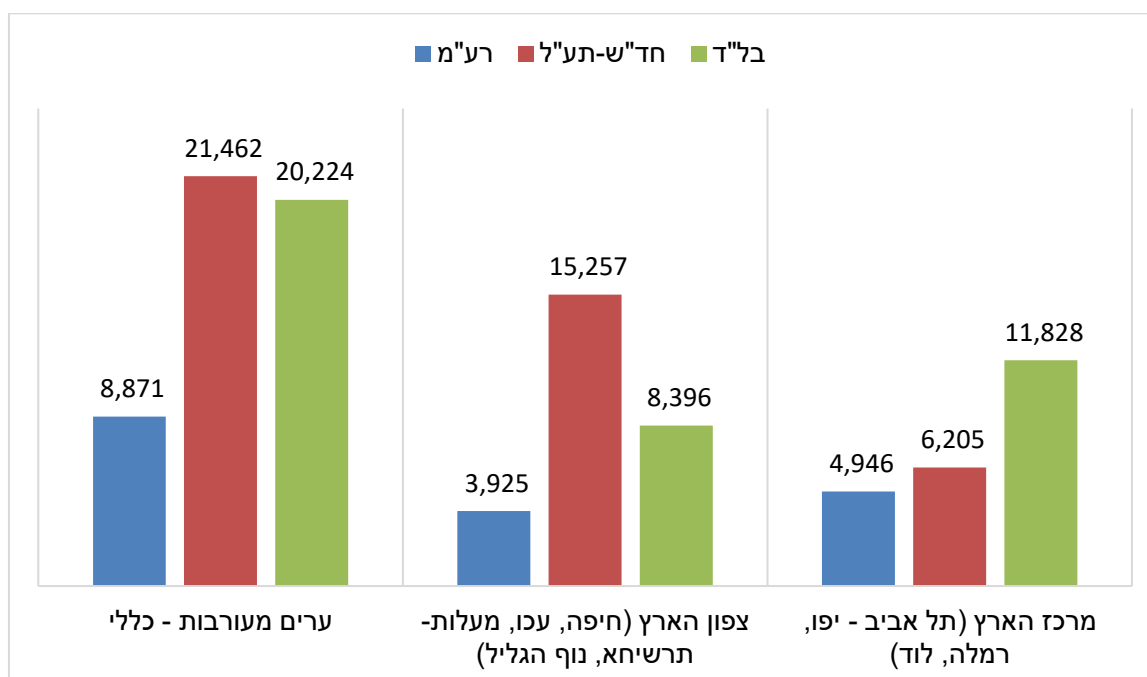
האזור	כל היישובים הערבים והדרוזים	צפון הארץ	אזור המשולש	פרוזדור ירושלים	הנגב	
מספר בעלי זכות בחירה	938,401	573,878	211,980	7,683	144,860	
מספר המצביעים בפועל	498,894	309,455	111,272	4,294	73,873	
שיעור ההצבעה	53.2%	53.9%	52.5%	55.9%	51.0%	
המפלגות הערביות	רע"מ	35.2%	27.3%	31.7%	28.6%	73.9%
	חד"ש-תע"ל	28.8%	31.6%	32.4%	24.2%	11.9%
	בלי"ד	21.8%	21.3%	31.7%	36.1%	8.1%
	סך הכול	85.8%	80.2%	95.8%	88.9%	93.9%
המפלגות היהודיות	המחנה הממלכתי	3.2%	4.8%	0.4%	0.3%	0.7%
	מרצ	2.7%	3.3%	1.7%	1.6%	1.7%
	ליכוד	2.2%	2.9%	0.5%	6.2%	1.5%
	ישראל ביתנו	2.0%	3.3%	0.0%	0.0%	0.0%
	יש עתיד	1.7%	2.5%	0.3%	0.9%	0.7%
	העבודה	0.8%	1.1%	0.3%	0.6%	0.3%
	ש"ס	0.5%	0.6%	0.4%	0.1%	0.2%
	הבית היהודי	0.2%	0.3%	0.0%	0.0%	0.0%
	הציונות הדתית – עוצמה יהודית	0.1%	0.1%	0.1%	0.4%	0.1%
	רשימות אחרות	0.8%	1.0%	0.5%	0.7%	0.9%
	סך הכול	14.2%	19.8%	4.2%	11.1%	6.1%

הערים המעורבות

ניתוח תוצאות ההצבעה לרשימות הערביות בערים המעורבות משקף הבדל מובהק בדפוסי ההצבעה בין ערים מעורבות בצפון הארץ (חיפה, עכו, מעלות-תרשיחא, נוף הגליל) לבין ערים מעורבות במרכז הארץ (תל-אביב-יפו, רמלה, לוד). בערים המעורבות בצפון הארץ הרשימה הערבית הדומיננטית היא חד"ש-תע"ל, שהיקף התמיכה בה עלה על סך כל התמיכה בשתי הרשימות האחרות, רע"מ ובל"ד. דפוס הצבעה זה עולה בקנה אחד עם הדומיננטיות של חד"ש-תע"ל ביישובים הערביים בצפון הארץ, שהם מעוז כוחה המסורתי של חד"ש.

הרשימה הערבית הדומיננטית בערים המעורבות במרכז הארץ היא דווקא בל"ד, שהיקף התמיכה בה עלה על סך כל התמיכה בשתי הרשימות האחרות, חד"ש-תע"ל ורע"מ. הסיבה לכך היא האהדה הרבה והתמיכה כלפי יו"ר מפלגת בל"ד, סאמי אבו שחאדה, בייחוד בלוד וביפו, שם הוא נחשב "בן היישוב". בעבר נהנתה חד"ש ממעמד דומיננטי בכל הערים המעורבות (בצפון הארץ ובמרכז), אולם תוצאות הבחירות האחרונות מלמדות כי בל"ד השתוותה בכוחה לחד"ש-תע"ל בערים אלו.

תרשים 4: הישגי המפלגות הערביות בערים המעורבות, 2022

סיכום

תוצאות הבחירות האחרונות לכנסת טומנות בחובן חדשות טובות וחדשות רעות לפוליטיקה הערבית בישראל. החדשות הטובות הן שחלק לא מבוטל מהציבור הערבי חזר לגלות עניין בבחירות. בשיעור ההשתתפות בבחירות של האזרחים הערבים נרשמה עלייה ניכרת בהשוואה לשפל ההיסטורי שנרשם בבחירות 2021. התפתחות זו התרחשה דווקא לאחר התפרקותה (הסופית, כנראה) של הרשימה המשותפת והמערכת הפוליטית הערבית חזרה למבנה המשולש שאפיין אותה עד לפני עשור. הדבר מעיד שהבוחר הערבי היה צמא במידה רבה לשיח פוליטי שיבהיר לו את ההבדלים בין תפיסותיהן הפוליטיות של המפלגות השונות. עדיין מוקדם לדעת אם בחירות 2022 מסמנות נקודת מפנה המעידה שהמפלגות הערביות שבות להנהיג את הציבור, אולם הבחירות האחרונות עשויות לבשר על חידוש הקשר הישיר בין המפלגות הערביות לבוחר. מבחינה זו, ייתכן שאלו החדשות הטובות ביותר שעולות ממערכת הבחירות הזו.

החדשות הרעות הן, שלראשונה מבחירות 1996 לא כל הזרמים האידאולוגיים העיקריים בחברה הערבית זוכים לייצוג בכנסת ישראל. המפלגות שנכנסו לכנסת מייצגות זרם אסלאמי (רע"מ), זרם ערבי-יהודי לא-ציוני (חד"ש) וגישה לאומית מתונה (תע"ל), אולם המייצגת העיקרית של הזרם הלאומי בחברה הערבית, בל"ד, נותרה מחוץ לכנסת – לראשונה מהקמתה בשנות התשעים. וכך, על הפיצול הפוליטי הקיים ממילא ברחוב הערבי תתווסף כעת העובדה שחלקו של הציבור מיוצג בכנסת ואילו חלק אחר, לא מבוטל, אינו מיוצג.

עם זאת, לא המפלגות ולא הציבור הערבי יוותרו על הכנסת. השאלה הפוליטית העומדת על סדר היום של ציבור זה איננה אם להשתתף בהליך הפרלמנטרי המקובל במדינה – באמצעות הצגת מפלגות והתמודדות בבחירות לכנסת – אלא כיצד להפוך אותו לאפקטיבי ויעיל יותר עבור האזרחים הערבים.

למפלגות הערביות, בכנסת ומחוץ לה, עומד כעת פרק זמן מספק לצורך היערכות לפעילות פוליטית מאורגנת. זאת בהנחה שסבב בחירות נוסף לא נראה באופק, ולרשותן ארבע שנים עד הבחירות הבאות. לכל אחת מן המפלגות אתגר משלה שנגזר מדרכה הפוליטית, אך לכולן אתגר משותף: חיזוק הקשר עם הציבור. האזרח הערבי תולה תקוות רבות בנבחריו. נראה כי ההיערכות לקראת הבחירות הבאות מתחילה היום.